

Ở nơi cao đất mỏng: Người nông dân vùng núi Đông–Trung Phi đối mặt với biến đổi khí hậu

Quả Đen

15-04-2025

As time passes, news about the now hotter Earth buzzes through the bird village. Those kingfishers residing along the banks of the Red River often report drying riverbeds and skinny fish. As Kingfisher casts his gaze upon the events that have unfolded, he can't help but feel a sense of unease creeping up within him.

Trích “GHG Emissions”; *Wild Wise Weird* [1]

Khi biến đổi khí hậu gia tăng tốc độ, các vùng núi đang trở thành những điểm nóng chịu ảnh hưởng nặng nề nhất. Một nghiên cứu quy mô lớn tại 10 vùng núi thuộc Đông và Trung Phi, với sự tham gia của 1.500 nông hộ sản xuất nhỏ (*smallholder farmers*), đã ghi nhận những cảm nhận và phản ứng của cộng đồng địa phương trước các thay đổi khí hậu đang đe dọa sinh kế và hệ sinh thái của họ.

Người dân phản ánh nhiều tác động liên quan đến khí hậu, bao gồm giảm dòng chảy suối, suy giảm năng suất cây trồng và vật nuôi, gia tăng xói mòn đất, và sự bùng phát các bệnh ảnh hưởng đến cả người và vật nuôi. Các hiện tượng này gắn liền với những thay đổi khí hậu dễ quan sát như nhiệt độ tăng lên, mưa thay đổi thất thường, hạn hán và lũ lụt dữ dội hơn, và đặc biệt là hiện tượng sương mù giảm đi—một nguồn nước ít được chú ý nhưng lại thiết yếu trong các hệ sinh thái vùng cao.

Để ứng phó, nông dân chủ yếu lựa chọn các chiến lược tăng cường sản xuất tại chỗ (*on-farm intensification*) như thay đổi thời gian gieo trồng, sử dụng giống cải tiến, tăng sử dụng phân bón hóa học và áp dụng kỹ thuật bảo tồn đất. Một số hộ cũng lựa chọn các chiến lược ngoài nông trại (*off-farm*), như lao động làm thuê hoặc, trong những bối cảnh cụ thể, chuyển sang buôn bán gỗ hoặc khai thác mỏ. Dù nhận thức về biến đổi khí hậu khá phổ biến, phần lớn nông dân vẫn dựa vào Tri thức Bản địa và Địa phương

(Indigenous and Local Knowledge – ILK) để quyết định thời điểm canh tác—một phương pháp có thể giảm hiệu quả trong bối cảnh các mô hình thời tiết truyền thống ngày càng trở nên bất ổn.

Tuy nhiên, phần lớn các phản ứng này vẫn mang tính gia cố cục bộ (*incremental adaptation*), nhằm duy trì hệ thống hiện có hơn là chuyển đổi căn bản. Chỉ có ba địa điểm—núi Kenya, Kilimanjaro và Bale—cho thấy dấu hiệu của thích ứng chuyển đổi (*transformational adaptation*), nhờ vào vốn xã hội mạnh, dịch vụ khuyến nông của chính phủ, và sự hỗ trợ từ cộng đồng kiều dân hoặc những cá nhân có kết nối rộng. Giàu nghèo là yếu tố quyết định chính: các hộ nghèo có ít hành động thích ứng hơn, cho thấy rào cản kinh tế lớn đối với việc thay đổi.

Nghiên cứu nhấn mạnh rằng một mô hình thích ứng “đồng phục” sẽ không phù hợp với vùng núi. Xung đột, chính sách nông nghiệp hạn chế, và các yếu tố đặc thù địa phương như khả năng tiếp cận thị trường hoặc hỗ trợ của chính quyền định hình cả cơ hội và rào cản một cách khác biệt ở từng địa điểm. Do đó, nhóm tác giả kêu gọi tiếp cận có sự tham gia (*participatory*), chiến lược thích ứng đặt nền tảng tại địa phương, và tăng cường đồng kiến tạo tri thức với cộng đồng vùng núi.

Nghiên cứu này cho thấy giao diện mong manh nhưng thích nghi giữa con người và thiên nhiên ở miền núi. Tính chống chịu không chỉ là khía cạnh sinh thái, mà còn là kinh tế, xã hội và gắn bó sâu sắc với tri thức bản địa và mối quan hệ với vùng đất.

Tài liệu tham khảo

- [1] Vuong QH. (2024). *Wild Wise Weird*. <https://www.amazon.com/dp/B0BG2NNHY6/>
- [2] Pepin N, et al. (2015). Elevation-dependent warming in mountain regions of the world. *Nature Climate Change*, 5, 424-430. <https://www.nature.com/articles/nclimate2563>
- [3] Platts PJ, et al. (2015). AFRICLIM: high-resolution climate projections for ecological applications in Africa. *African Journal of Ecology*, 53, 103-108. <https://doi.org/10.1111/aje.12180>
- [4] Junqueira AB, et al. (2021). Interactions between climate change and infrastructure projects in changing water resources: an ethnobiological perspective from the Daasanach, Kenya. *Journal of Ethnobiology*, 41, 331-348. <https://doi.org/10.2993/0278-0771-41.3.331>
- [5] Cuni-Sanchez A, et al. (2025). Perceived climate change impacts and adaptation responses in ten African mountain regions. *Nature Climate Change*, 15, 153–161. <https://www.nature.com/articles/s41558-024-02221-w>
- [6] Mapfumo P, et al. (2017). Pathways to transformational change in the face of climate impacts: an analytical framework. *Climate and Development*, 9, 439-451. <https://doi.org/10.1080/17565529.2015.1040365>
- [7] Ho MT, Nguyen DH. (2025). Of Kingfisher and Man. <https://philarchive.org/rec/HOOKAW>

[8] Nguyen MH. (2024). How can satirical fables offer us a vision for sustainability? *Visions for Sustainability*.

<https://ojs.unito.it/index.php/visions/article/view/11267>